

УДК 342.722

МАНЬГОРА В.В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри права
Вінницького національного аграрного університету.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3812-3797>.

МИХАЛЬЧУК Ю.О., студентка Вінницького національного аграрного
університету.

ОЛІЙНИК В.О., здобувач ступеня магістра Вінницького національного
аграрного університету.

ПРАВА ДИТИНИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

DOI...

***Анотація.** В статті проведено аналіз викликів та перспектив правового захисту прав дитини в сучасному світі. Розглянуті основні проблеми, з якими стикаються діти у різних країнах, такі як насильство, дитяча праця, бойові дії та обмежений доступ до освіти та медичних послуг. Наведено приклади ефективних підходів до захисту прав дитини, зокрема створення спеціалізованих органів та розробка програм та проектів. Особливу увагу приділяється українському контексту. Пропонуються заходи для покращення ситуації з правами дитини в Україні, включаючи зміцнення законодавства та проведення освітніх кампаній. Охарактеризовано міжнародні стандарти прав дитини та інноваційні підходи до їх захисту.*

***Summary.** This research article analyzes the challenges and prospects of legal protection of children's rights in the modern world. We consider the main problems faced by children in different countries, such as violence, child labor, hostilities, and limited access to education and medical services. We provide examples of effective approaches to protecting children's rights, including the creation of specialized bodies and the development of programs and projects. We pay special attention to the Ukrainian context and suggest measures to improve the situation of children's rights in Ukraine, including strengthening legislation and conducting educational campaigns. The article describes international standards of children's rights and innovative approaches to their protection.*

Постановка проблеми. Права дитини – це основні права та свободи, які належать всім дітям без винятку. Їх прийняття та дотримання є ключовим фактором для забезпечення щасливого та повноцінного життя дитини.

Права дитини в сучасному світі є однією з головних гарантій забезпечення гідного життя та розвитку кожної дитини. Незважаючи на прогрес у сфері прав людини, дитячі права все ще залишаються під загрозою у багатьох країнах. У цій статті розглянемо виклики, з якими стикаються права дитини у різних країнах, пропозиції та ідеї покращення, а також факти, що стосуються цієї проблеми.

Війна в Україні – це трагедія для всієї країни, але найбільше страждають діти. Ця війна спричинила значні виклики для захисту прав дитини. Мільйони дітей змушені були залишити свої домівки, втратили близьких, живуть в страху та невизначеності.

Права дитини – це комплекс невід'ємних прав і свобод, які належать кожній дитині від народження. Їх захист – це не лише юридичний обов'язок, але й моральна відповідальність кожного члена суспільства.

Результати аналізу наукових публікацій. Протягом багатьох років питання захисту дітей вивчали такі українські науковці, як І. Бандурка, С. Коталейчук, Н. Крестовська, С. Несинова, Н. Оніщенко, Н. Ортинська; В. Белєвцева, О. Кривов'яз,

С. Ніколайчук, О. Турченко, В. Черновук та інші вітчизняні науковці безпосередньо зверталися до питання захисту прав дитини в умовах збройного конфлікту. Водночас реалії сьогодення вимагають фундаментального наукового перегляду та переоцінки питання захисту прав дитини, особливо в умовах воєнного стану.

Метою статті є визначення викликів та перспектив правового захисту прав дитини в сучасному світі, основних проблем щодо захисту прав дітей та шляхи забезпечення ефективного захисту прав дитини.

Виклад основного матеріалу. Сучасний світ кидає багато викликів для захисту прав дитини. До них належать:

1. У багатьох країнах світу діти стикаються з фізичним, психологічним та сексуальним насильством у межах власної сім'ї. Наприклад, за даними Центру захисту дітей, близько 1 з 7 дітей віком до 18 років стикається з жорстоким поведінням з боку їх батьків або опікунів [1].

Згідно з дослідженням, проведеним у 2021 році Українським фондом дитини, кожна п'ята дитина в Україні (20,6 %) стикається з фізичним насильством з боку батьків або інших членів сім'ї. Інші форми домашнього насильства, з якими стикаються українські діти:

- емоційне насильство - 41,9 %;
- психологічне насильство - 38,7 %;
- економічне насильство - 15,1 %;
- сексуальне насильство - 7,3 %.

Важливо зазначити, що ці цифри можуть бути занижені, адже багато випадків домашнього насильства залишаються невиявленими. За даними ЮНІСЕФ, щороку 1 мільярд дітей стають жертвами фізичного насильства [2].

2. У розвинених країнах та країнах, що розвиваються, діти можуть бути змушені працювати в небезпечних умовах замість того, щоб отримувати освіту та розвиватися. Наприклад, в Індії, де дитяча праця залишається серйозною проблемою, більшість дітей, що працюють, займаються важкою фізичною працею.

За даними Міжнародної організації праці (МОП), в Україні 152000 дітей віком від 5 до 17 років залучені до примусової праці. Це:

- 1,4 % від загальної кількості дітей у цій віковій групі;
- 4,5 % від загальної кількості людей, які зазнають примусової праці в Україні [3].

3. У деяких країнах діти мають обмежений або навіть відсутній доступ до якісної освіти через різні причини, такі як війна, конфлікти або економічна нестабільність. Наприклад, в країнах Африки, де велика частина населення живе в умовах бідності, багато дітей змушені працювати або не мають можливості ходити до школи через відсутність фінансових ресурсів.

За даними Міністерства освіти і науки України, станом на 1 грудня 2022 року:

- 594000 дітей в Україні не мають доступу до освіти через війну;
- 3000 шкіл пошкоджені або зруйновані;
- 1,5 мільйона дітей виїхали за кордон.

4. За даними ЮНІСЕФ, близько 689 мільйонів дітей у віці до 18 років живуть у бідності. Це робить їх більш вразливими до жорстокого поведіння, експлуатації та нехтування. Збройні конфлікти мають руйнівний вплив на життя дітей. Вони можуть призвести до загибелі, поранення, переміщення та психологічної травми. Зміна клімату становить серйозну загрозу для життя та здоров'я дітей.

Також слід зазначити, що найбільш важливими питаннями є збройні конфлікти під час яких є вербування дітей для участі у збройному конфлікті, навіть як солдатів; розлука дітей з батьками під час збройного конфлікту; призупинення освіти.

Відомо, що відповідно до міжнародного гуманітарного права вік, з якого дитина може бути призвана до збройних сил і брати участь у бойових діях, встановлений статтею 38 Конвенції про права дитини, статтею 77 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій та статтею 4 Додаткового протоколу II до Женевських конвенцій – 15 років [4].

При цьому слід зазначити, що Додатковий протокол I 1977 року зобов'язує сторони конфлікту вживати всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб діти, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у військових діях [5].

На окупованій території діти віком до 15 років, вагітні жінки та матері дітей віком до семи років повинні продовжувати користуватися перевагами харчування, медичної допомоги та захисту від наслідків війни, що забезпечувалися заходами, вжитими до окупації. Це положення також передбачає обов'язок держави-окупанта сприяти функціонуванню установ, відповідальних за догляд і виховання дітей. Затримані вагітні жінки, жінки-годувальниці та діти віком до 15 років повинні отримувати додаткове харчування відповідно до їхніх фізіологічних потреб. Стаття 38 передбачає, що матері з дітьми віком до 15 і до 7 років, які належать до воюючої сторони, користуються тими ж спеціальними пільгами, що й громадяни цієї держави [6].

Україна вже десять років перебуває у стані війни, частина її території тимчасово окупована і ведуться бойові дії. Починаючи з 2014 року, українці, в тому числі діти, з Луганської, Донецької областей та Автономної Республіки Крим виїжджають зі своїх домівок у пошуках безпеки та захисту. А з 24 лютого 2022 року, після початку активних бойових дій та запровадження воєнного стану в Україні такі переміщення стали масовими та масштабними. За даними державного підприємства “Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики України”, загальна кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО), зареєстрованих станом на 22 березня 2024 року, становила 4812614 особи, з яких 994228 – діти віком до 18 років, 376 – діти без супроводу дорослих, позбавлені батьківського піклування – 1270 дитини, 7 898 дитини з інвалідністю та 806 дітей-сиріт [7].

Діти зі статусом ВПО (далі – діти ВПО) мають права ВПО, які безпосередньо впливають зі статусу ВПО, а також загальні права дітей, передбачені Конституцією України, міжнародним правом та українськими законами і нормативно-правовими актами, зокрема Законом України “Про охорону дитинства”.

Війна в Україні спричинила необхідність реформування сфери соціального захисту, зокрема в частині забезпечення прав дітей. 1 червня 2023 року за ініціативи Міністерства соціальної політики Кабінет Міністрів прийняв три постанови.

Створення додаткового соціального захисту для дітей, які постраждали від війни. Це включає надання їм фінансової допомоги, психологічної підтримки, а також допомоги з освітою. Запобігання порушенням прав тимчасово переміщених (евакуйованих) дітей. Це передбачає посилення контролю за умовами їх проживання, харчування та навчання. Посилення контролю за поведінкою всіх суб'єктів, залучених до евакуації. Це має гарантувати, що евакуація дітей проводиться безпечно і відповідально.

Розміщення дітей у закладах, розташованих на безпечній відстані від зони бойових дій. Це включає відстань не менше 100 км. від тимчасово окупованої території та зони конфлікту, не менше 50 км. від кордону з росією та білоруссю і не менше 2 км. від

об'єктів критичної інфраструктури, а також цілодобове перебування дітей у таких закладах.

Водночас документ визначає механізм визначення повернення тимчасово переміщених (евакуйованих) дітей в Україну з об'єктів за кордоном таким чином, щоб вони могли повернутися в місцевість, де вони проживали, тільки якщо це дійсно безпечно. Закон також запровадив механізми повернення цілих груп та окремих дітей, переміщених за кордон [8].

Щоб забезпечити ефективний захист прав дитини, необхідно приймати та впроваджувати ефективне законодавство, а також забезпечувати його виконання. Деякі країни вже успішно вживають заходів для захисту прав дитини, включаючи:

Деякі країни створюють спеціалізовані органи з прав дитини, які відповідають за моніторинг та захист їх прав. Наприклад, Україна в 2011 створила посаду Уповноваженого з прав дитини, який здійснює контроль за додержанням прав дитини в країні та вживає заходів щодо їх захисту. Але, на жаль, станом на 16 листопада 2023 року посада Уповноваженого з прав дитини в Україні є вакантною.

Уряди розробляють програми та проекти, спрямовані на боротьбу з насильством над дітьми, заохочення освіти та забезпечення доступу до медичних послуг. Наприклад, програма “Child Friendly Cities” ЮНІСЕФ сприяє створенню міст, де права дитини визнаються, захищаються та дотримуються в усіх сферах міського життя.

В Україні програма “Child Friendly Cities” ЮНІСЕФ реалізується в таких містах: Київ, Львів, Дніпро, Харків, Одеса.

Ратифікація міжнародних конвенцій та угод, які стосуються прав дитини, сприяє створенню міжнародних стандартів та норм, які забезпечують захист прав дитини. Наприклад, Конвенція ООН 1989 року про права дитини визнає права кожної дитини на найвищий стандарт життя та розвитку. Ці конвенції та угоди:

- сприяють створенню міжнародних стандартів та норм;
- визначають права та свободи, які повинні бути гарантовані дітям;
- зобов'язують країни, які їх ратифікували, вживати заходів для захисту прав дітей.

Деякі країни впроваджують інноваційні підходи до захисту прав дитини, використовуючи, наприклад, технології для моніторингу та забезпечення їх безпеки. Наприклад, деякі додатки та онлайн-ресурси дозволяють дітям швидко звернутися за допомогою у разі насильства чи загрози.

У Швеції використовується система “Barnombudsmannen”, яка дозволяє дітям анонімно повідомляти про випадки насильства та жорстокого поводження.

У США використовується система “Amber Alert”, яка допомагає знаходити зниклих дітей [9].

В Україні використовується система “102”, за якою можна звернутися за допомогою у надзвичайній ситуації.

Фінляндія вважається однією з кращих країн світу за рівнем захисту прав дитини. У цій країні діти мають доступ до якісної освіти та охорони здоров'я, а також до широкого спектру соціальних послуг.

Бразилія має програму “Bolsa Família”, яка надає фінансову допомогу бідним сім'ям з дітьми.

Ці приклади демонструють різноманітність підходів до захисту прав дитини та показують, як правові механізми можуть бути використані для покращення ситуації з правами дітей по всьому світу.

Україна може зміцнити законодавство, що стосується захисту прав дитини. Наприклад, важливо удосконалити законодавство щодо боротьби з насильством над дітьми, захисту від дискримінації та забезпечення права на освіту та медичну допомогу.

Важливо зазначити, що удосконалення законодавства – це лише перший крок. Для того, щоб діти в Україні дійсно були захищені, необхідні:

- ефективна імплементація законів;
- підвищення обізнаності про права дитини;
- зміна ставлення до дітей у суспільстві.

Проведення правової освіти та інформаційних кампаній з питань прав дитини може призвести до підвищення рівня обізнаності громадськості та фахівців щодо важливості захисту прав дітей. Цільовою аудиторією таких кампаній можуть бути сім'ї, педагоги, медичні працівники та інші члени суспільства. В Україні такі кампанії можуть проводити Омбудсмени з прав дитини – це незалежний орган, який захищає права та інтереси дітей, Національна рада з питань дітей – це консультативно-дорадчий орган при Президентові України, який формує та забезпечує реалізацію державної політики у сфері захисту прав дитини, ЮНІСЕФ – це міжнародна організація, яка працює над покращенням життя дітей у всьому світі. В Україні ЮНІСЕФ співпрацює з урядом та іншими організаціями для захисту прав дітей.

Україна може зміцнити систему соціального захисту, яка б допомагала сім'ям у важкі часи та забезпечувала дітей у зоні ризику ефективними послугами та програмами [10].

Також в Україні є деякі інноваційні програми та проекти, які істотно поліпшують ситуацію з захистом прав дітей:

- національна дитяча гаряча лінія “116 111”;
- сайт “Діти війни”;
- сайт “Розвиток дитини”, на якому можна прочитати багато корисних статей [11; 12].

Уряд може зробити акцент на підвищенні ефективності механізмів моніторингу та контролю за дотриманням прав дитини, що дозволить оперативно реагувати на порушення та забезпечувати їх виправлення.

Якщо говорити про міжнародні стандарти, то слід сказати про Конвенцію ООН про права дитини, вона є найбільш ратифікованою міжнародною Конвенцією. Її прийняття у 1989 році та ратифікація понад 190 країнами свідчить про загальне визнання та підтримку прав дитини у світі. Цей документ є значним кроком вперед у захисті дітей та визнає їх як особистостей з власними правами та свободами. Конвенція охоплює широкий спектр прав, включаючи право на життя, освіту, охорону здоров'я, свободу від дискримінації та насильства [13].

Один із основних принципів Конвенції про права дитини – це право дитини на гру. Однак не всім це відомо, що гра є важливим засобом для розвитку дитини, а право на гру визнане як основне право дитини.

Багато країн мають спеціальних омбудсменів з прав дитини, які відповідають за захист та просування прав дітей. Наприклад, у Фінляндії відомий дитячий омбудсмен, який є головним захисником прав дітей у країні.

Ці факти демонструють важливість та різноманітність аспектів прав дитини, а також широкий спектр заходів, спрямованих на їх захист та забезпечення їх гідного розвитку.

Окрім Конвенції в Україні діє ряд законів, які захищають права дітей:

- Конституція України – гарантує дітям право на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та інші права, забороняє експлуатацію дитячої праці.

- Сімейний кодекс – визначає права та обов'язки батьків та дітей, встановлює порядок усиновлення, опіки та піклування над дітьми.

- Цивільний кодекс – визначає цивільні права та обов'язки дітей, захищає майнові права дітей.

- Закон України “Про охорону дитинства” – визначає основні принципи державної політики щодо захисту прав дітей, встановлює систему органів опіки та піклування над дітьми, визначає порядок надання соціальних послуг дітям [14].

- Закон України “Про освіту” – гарантує дітям право на освіту, визначає порядок організації освітнього процесу для дітей [15].

- Закон України “Про запобігання та протидію домашньому насильству” – захищає дітей від домашнього насильства, визначає порядок надання допомоги дітям, які постраждали від домашнього насильства [16].

- Кодекс України про адміністративні правопорушення – встановлює відповідальність за порушення прав дітей.

- Кримінальний кодекс України – встановлює відповідальність за злочини проти дітей.

Важливо зазначити, що це не повний перелік законів, які захищають права дітей в Україні.

Висновки.

Права дитини залишаються однією з найбільш важливих галузей прав людини. Для забезпечення їх ефективного захисту необхідно посилення законодавства, зміцнення механізмів контролю та впровадження інноваційних підходів. Україна має потенціал для покращення ситуації з правами дитини шляхом активного співробітництва з міжнародними організаціями та впровадженням передових практик з інших країн.

Права дитини – це не просто гасло, а життєво важлива основа для розвитку та процвітання будь-якого суспільства.

Діти – це наше майбутнє, і захист їхніх прав – це інвестиція в це майбутнє.

Україна, як і багато інших країн світу, стикається з численними викликами у цій сфері.

Війна в Україні значно загострила проблему захисту прав дитини. Мільйони дітей втратили домівки, змушені жити в страху, не мають доступу до освіти та медичної допомоги, стали жертвами насильства.

Ми всі повинні зробити все можливе, перемогти у війні, щоб захистити права дітей, дати їм шанс на щасливе та мирне життя. Це наш спільний обов'язок перед майбутнім України.

Незважаючи на значні кроки, зроблені за останні роки, все ще багато дітей залишаються вразливими до жорстокого поводження, зневаги, експлуатації та інших порушень їхніх прав.

Для забезпечення ефективного захисту прав дитини необхідний комплексний та системний підхід, який включатиме:

Вдосконалення законодавства:

- перегляд та оновлення законодавчої бази з урахуванням останніх міжнародних стандартів;

- забезпечення ефективного та неупередженого розслідування випадків порушення прав дитини;

- притягнення до відповідальності винних у таких порушеннях.

Зміцнення механізмів контролю:

- створення незалежних та ефективних інституцій омбудсмена з прав дитини;
- забезпечення дієвого контролю за діяльністю органів опіки та піклування;
- підвищення кваліфікації фахівців, які працюють з дітьми.

Впровадження інноваційних підходів:

- використання нових технологій для захисту дітей;
- залучення дітей та молоді до процесів прийняття рішень, що стосуються їхніх прав;

- проведення інформаційних кампаній та підвищення обізнаності про права дитини.

Також Україна за останні роки внесла багато змін до законодавства яке стосується дітей:

1. Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення захисту прав дітей”.

2. Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання та протидії булінгу (цькуванню)”.

Україна має значний потенціал для покращення ситуації з правами дитини. Активне співробітництво з міжнародними організаціями, такими як ЮНІСЕФ, Рада Європи та ООН, може допомогти Україні впровадити передові практики з інших країн.

Важливо пам’ятати, що захист прав дитини – це не лише відповідальність держави, а й спільна справа всього суспільства.

Кожен з нас може зробити свій внесок, щоб створити безпечне та сприятливе середовище для дітей, де вони зможуть реалізувати свій потенціал та жити щасливим життям.

Використана література

1. Центр захисту дітей “Наші діти”: ourkids.eu. URL: <https://ourkids.eu> (дата звернення: 23.06.2024).

2. В Україні за телефонним номером 1547 цілодобово та безкоштовно діє “Гаряча лінія” з протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей. – (Урядовий контактний центр). URL: <https://uks.gov.ua/v-ukrayini-za-telefonnum-1547> (дата звернення: 16.06.2024).

3. Проблема дитячої праці залишається актуальною. – (Центр громадянських свобод). URL: <https://ccl.org.ua/news/problema-dytyachoyi-praczi-zalyshayetsya-aktualnoyu> (дата звернення: 16.06.2024).

4. Додатковий Протокол II до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру: ООН від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_200 (дата звернення: 23.06.2024).

5. Додатковий Протокол I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів: ООН від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_199 (дата звернення: 23.06.2024).

6. Про захист цивільного населення під час війни: Конвенція ООН від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_154 (дата звернення: 23.03.2024).

7. Державне підприємство “Інформаційно-обчислювальний центр”. URL: <https://www.ioc.gov.ua/dashboardVpro> (дата звернення: 23.06.2024).

8. Інформаційне агентство Армія Inform. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/06/05/uryad-uhvalyv-postanovu-dlya-zahystu-prav-ditej> (дата звернення: 23.06.2024).

9. AMBER Alert – соціальні мережі допомагають шукати викрадених дітей в Україні. ПОЛІЦІЯ ОХОРОНИ. URL: <https://securitypolice.com.ua/index.php/novyny2/amber-alert-sotsialni-merezhi-dopomagayut-shukati-vikradenikh-ditej-v-ukrajini> (дата звернення: 16.06.2024).

10. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/main/Proministerstvo.html> (дата звернення: 16.06.2024).

11. Діти війни. URL: <https://childrenofwar.gov.ua> (дата звернення: 16.03.2024).

12. Розвиток дитини та статті як розвивати дитину. – (Сайт для розумних батьків). URL: <https://childdevelop.com.ua/articles> (дата звернення: 16.06.2024).

13. Про права дитини: Конвенція ООН від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_021 (дата звернення: 16.06.2024).

14. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.01 р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2402-14> (дата звернення: 16.06.2024).

15. Про освіту: Закон України від 05.09.17 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19> (дата звернення: 16.06.2024).

16. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.17 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2229-19> (дата звернення: 16.06.2024).

~~~~~ * * * ~~~~~